

СТРОЧОК СЛОНЕВСЬКОГО

Gyromitra slonevskii Heluta

Родина Дісцинові — Discinaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом, описаний з території України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Відомий тільки на території України. Знайдений лише в Лівобережному (ур. Гнилиця Сумського лісництва Сумського держлісгоспу; поблизу с. Могриця Сумського р-ну Сумської обл.; окол. с. Шкурати Пирятинського р-ну Полтавської обл.) та Правобережному Лісостепу (Канівський ПЗ; РЛП «Трахтемирів»; заказник державного значення «Лісники»; окол. смт. Калинівка Васильківського р-ну Київської обл.). Адм. регіони: Кв, См, Пл, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, переважно групами з декількох плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Знищується людиною насамперед як декоративний вид.

Умови місцезростання

Лістяні ліси, на ґрунті чи зовсім гнилій деревині листяних порід, найчастіше осики.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло заввишки 9,5–16,5 см. Шапинка дуже мінлива, неправильної форми, від митроподібної (майже конусоподібної) до сідлуватої з двома верхівками, складається з двох

чи кількох лопатей, краї яких зростаються, пустотіла, спочатку каштанова, потім темно-каштанова, 5,5–10,5 см за висотою, 7–10 см в діаметрі. Лопаті складчасті, зростаються краями, однак нижній край завжди вільний, не приростає до ніжки. Ніжка біла, її поверхня трохи буріє при пошкодженні, оксамитова, товста, ребриста, ребра можуть галузитися в верхній частині, майже виповнена (з кількома дрібними порожнинами), трохи стиснута, 6–8 см заввишки, 4–6,5 см завтовшки. М'якуш білий, із запахом редьки. Сумки циліндричні, 475–488×18–22 мкм, 8-спорові. Парафізи розгалужені, 6–7 мкм завтовшки, їхні верхівки переважно потовщені — до 9 мкм завтовшки. Спори видовжено-еліпсоїдальні, часто несиметричні, з однією центральною великою

і двома малими бічними краплинами, майже гладкі, замість додатків дві невеличкі гранули, 27–35×11–15 мкм. Споровий порошок білий. Плодоносить у квітні — на початку травня. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється як раритетний представник біорізноманітності в Канівському ПЗ, РЛП «Трахтемирів» та заказнику державного значення «Лісники». Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати в відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунототвірне.

Основні джерела інформації

Гелюта, 2001; Карпенко, 2004.

Автор: В.П. Гелюта

Фото: В.П. Гелюта, С.О. Войтюк (спори)

ГЕЛЬВЕЛА МОНАШКА

Helvella monachella (Scop.) Fr.

Родина Гельвелові — Helvellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. і Пд. Європа, Центральна Європа (Україна), Прибалтика, Пн. Америка. В Україні відомий лише з двох місцезнаходжень — ур. Лиса Гора (Київ, РЛП «Голосіївський») та Арабатської Стрілки (Херсонська обл.). Адм. регіони: Кв, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, поодинокі або групами.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні ліси, відкриті місця, на ущільненому або піщаному ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 2–4 см, більш чи менш сідлоподібна, з 2–3 вертикальних покручених лопатей. Лопаті зверху сірувато-каштаново-коричневі, майже чорні, з нижнього боку білі, гладкі, вільні, місцями притиснуті до ніжки, практично не прирослі. М'якуш білий, з сильним, не дуже приємним запахом. Сумки циліндричні, 8-спорові, 300–330×13–20 мкм. Спори 20–24×13,5–15 мкм, широкоеліпсоїдні, з великою краплею в центральній частині. Ніжка завдовжки 2,5–4,5 см, товщиною 1–2,5 см, біла, гладка, при основі борозенчаста, розширена в нижній або середній частині, доверху звужується, спочатку циліндрична, потім трохи сплюснута, пустотіла. Плодоносить у березні–жовтні.

Гумусово-підстилочний сапротроф. Гриб неїстівний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в РЛП «Голосіївський». Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунототвірне. Неїстівний.

Основні джерела інформації

Сміцька, Соломахіна, 1984; ЧКУ, 1996.

Автор: В.П. Гелюта.

Фото: В.П. Гелюта

ЗМОРШОК ТОВСТОНОГИЙ

Morchella crassipes (Vent.) Pers

Родина Зморшкові — Morchellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид, що займає проміжне становище між *Morchella vulgaris* (Pers.) Boud. та *M. esculenta* (L.) Pers., найбільший серед зморшків.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. Європа, Центральна Європа (Україна), Пн. Америка. В Україні відомий з Правобережного Лісостепу (пд. окол. Києва, Канівські дислокації, Чорний ліс північніше м. Знам'янки Кіровоградської обл.), Харківського Лісостепу (Тростянецький р-н) та Гірського Криму (Бахчисарайський р-н). Адм. регіони: Кв, Чк, Кд, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

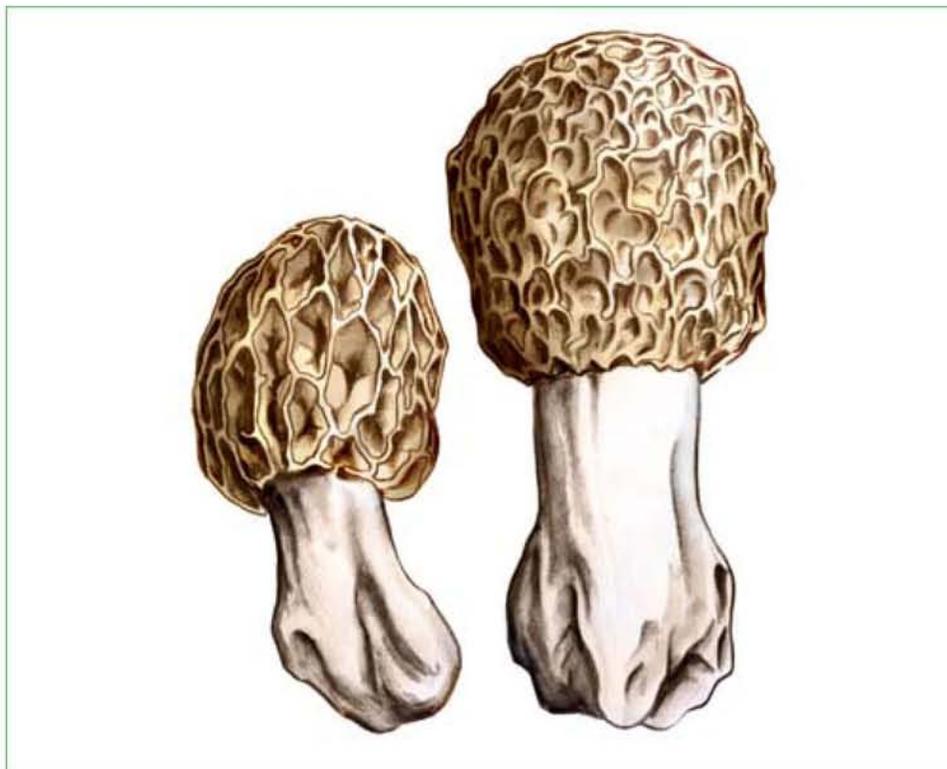
Трапляється поодинокі або групами з 2–3 плодівих тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні ліси з граба, клена, ясена і тополі, на багатому органічними речовинами ґрунті, часто вкритому мохом.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло велике, товсте, заввишки до 23,5 см. Шапінка 5–8,5 см заввишки, діаметром 3–5, до 10 см, жовтувато-сірувата, широкояйцеподібна або овальна, до циліндрично-конічної, з глибокими виїмками, край прирослий до ніжки. Ніжка 4–17×4–8 см, жовтувато-біла, горбкувата, з поздовжніми нерівними борозенками, потовщується в апікальній частині і до низу, порожниста, ламка. Сумки 200–215×22 мкм, 8-спорові, циліндричні. Спори 20–30×12–18 мкм, еліпсоїдні, гладенькі, світло-жовтуваті. Споровий порошок кремовий. Парафізи ниткоподібні, на верхівці розширені. Плодові тіла з'являються у квітні — травні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Канівському ПЗ та Чорноліському заказнику загальнодержавного значення. Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур, а також з'ясувати причини зміни чисельності.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотворіне. Умовно їстівний.

Основні джерела інформації

Бухало та ін., 2006; Зерова, Яценко, 1974; Смицька, 1980; Смицька, 1996; Смицька, Смик, Славна, 1975.

Автор: В.П. Гелюта
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЗМОРШОК СТЕПОВИЙ*Morchella steppicola* Zerova

Родина Зморшкові — Morchellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.**Наукове значення**

Аридний представник роду в складі мікофлори України, з диз'юнктивним ареалом. Описаний з України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (Молдова, Україна, Росія — в регіонах з посушливим кліматом), Центральна Азія (Туркменистан, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан). В Україні: Лісостеп та Степ. Адм. регіони: Кв, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється відносно часто, інколи великими групами, особливо в роки з вологою зимою та вологою і теплою весною, іноді утворює «відьмині кола» з 15–20 плодових тіл, діаметр яких сягає 7–8 м. В умовах посушливих весен плодові тіла не з'являються по кілька років підряд.

Причини зміни чисельності

Збір населенням, розорювання степових ділянок та перелогів, непомірний випас худоби на степових схилах.

Умови місцезростання

Цілині ділянки Степу ділянки, переважно в місцях з помірним випасом худоби, перелоги, розріджені лісосмуги.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло заввишки до 15 см. Шапінка яйцеподібна, неправильнукуляста, іноді трохи сплюснута з боків або з верхівки, часто дещо сідлоподібна, зростається з ніжкою, вкрита сіткою виїмок неправильної форми, брудно-бурувато-сіра, при висиханні жовтувата, порожниста. Ніжка 4–9х4–6 см, товста, циліндрична, зморшкувата, сіро-біла, спочатку щільна, при розростанні — з кількома порожнинами. Сумки 200–270х15–24 мкм, 8-спорові, циліндричні. Спори 17–30х10–18 мкм, безбарвні, одноклітинні, еліпсоїдні, розташовані в один ряд. Парафізи циліндричні, 200–280х5–7,5 мкм, на верхівці потовщені до 10 мкм. Плодоносить у березні–квітні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

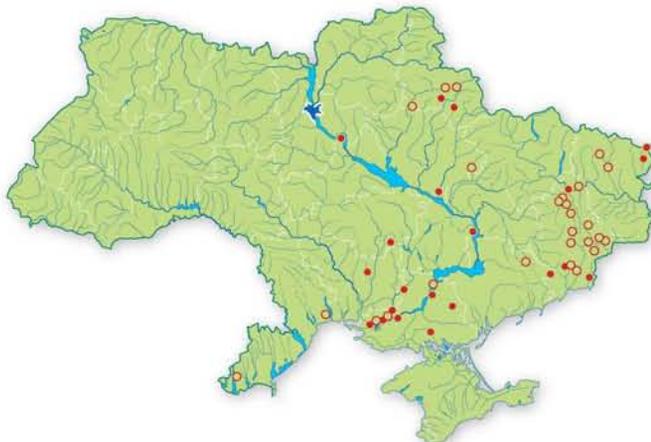
Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили»), в заказниках місцевого значення «Яківлівський» (Миколаївська обл.) та «Каїрська балка» (Херсонська обл.). Вид необхідно підтримувати в колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапінкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

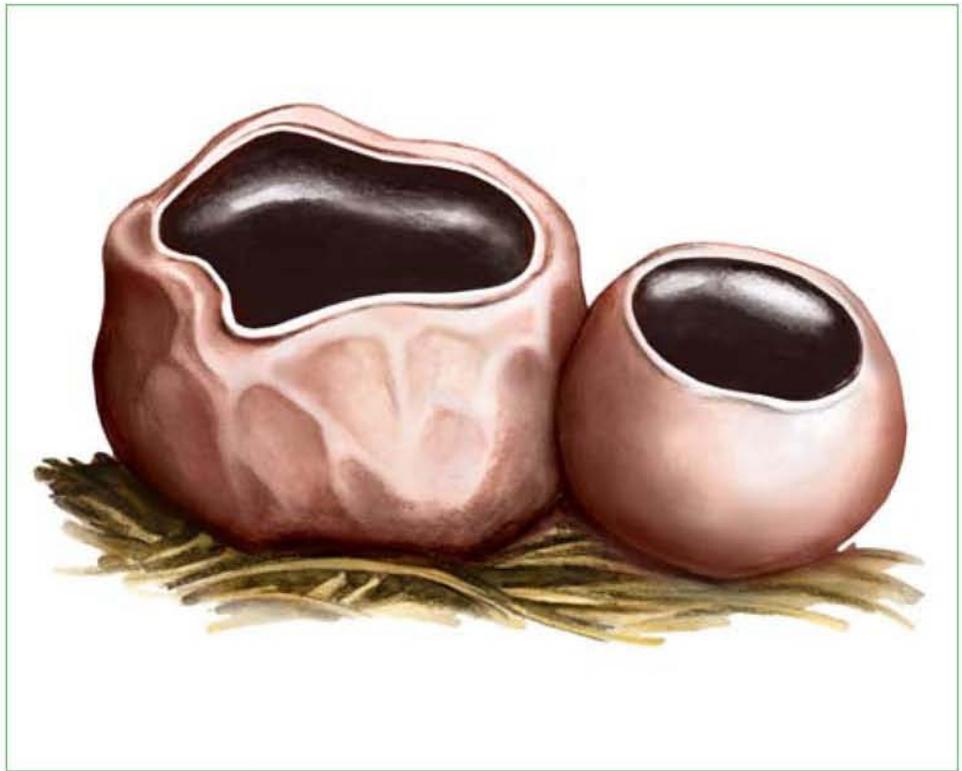
Ґрунтоутвірне. Смачний їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Бухало та ін., 2006; Зерова, 1941; Карпенко, 2004; Куткова, Сухомлин, 2007; Смицкая, 1980; Смицька, Бойко, 1988; Соломахина, Пруденко, 1998; Сухомлин, Куткова, Паніна, 2007; Ткаченко, Попова, Бабенко, 2009.

Автори: В.П. Гелюта, М.Ф. Бойко
Фото: О.Є. Ходосовцев, В.П. Гелюта

САРКОСОМА КУЛЯСТА

Sarcosoma globosum (Schmidel) Rehm

Родина Саркосомові — Sarcosomataceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія (Вірменія), Пн. Америка. В Україні відомий з Правобережного Полісся (пн. окол. Києва, Пуща-Водиця). Адм. регіон: Кв.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинці.

Причини зміни чисельності

Знищення старих хвойних лісів унаслідок інтенсивного ведення лісозаготівельних робіт.

Умови місцезростання

Хвойні, переважно старі ялинові ліси, на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла великі, товсті, бочкоподібні, кубкоподібні, інколи майже кулясті, заввишки до 12 см, 3–6 см у діаметрі, коричневі, темно-коричневі, до чорних, відкрита частина чорна, блискуча, зовнішня матова, в зморшках, заповнені желеподібною масою. Плодові тіла з'являються у квітні–вересні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Смицкая, 1980.

Автор: В.П. Гелюта.

Малюнок: Д.В. Леонтьєв